

GONJA

DURNYAI KIKE BE KEYILI KPRA TA A
LADE DIMEDI
KIKE BE KUMU SO BE ASHEI NE
MOBE KASHIUTEI AKPA

**Universal Declaration of
Human Rights**

Sponsored by
The National Association of
Negro Business and Professional
Women's Clubs, INC.

(U S A)

Translated and Printed by
Bureau of Ghana Languages
Accra.

**DURNYAIJ KIKE BE KEYILI KPRA TA A
LADE DIMEDI
KIKE BE KUMU SO BE ASHEIJ NE
MOBE KASHIJTEIJ AKPA**

**Published by
United Nations Department
of Public Information**

Dimedi kiké be kashinteg nə mobe kumu so
be asheŋ
nde nə durnyaŋ be efuli-ana be kɔnɔkoŋwule
nə baa
tere kumo Yumated Neshin na yili kawol ere
to.

Burnyɔ be kufol be nchɛ kudu achɛ, 1948 be
kafe to nə durnyaŋ be efuli-ana so be kɔnɔkoŋwule
be nsher-gboŋ buwi baasa kinishi dimedi be kumu
so be asheŋ nə mobe kashinteg akpa. Loŋ be keboaya
e wɔ afantaŋ nə a be so ere to. Durnyaŋ kiké be
nsher-gboŋ ere (Jeniral Asambli) ɔini fans efuli kiké
nə ku tii la be kɔnɔkoŋwule na so e shi nə keboaya
ere e fo ekama ashi ekrankpa-ana nə mpls-kama nə
kebii nə kebala wɔ ama nə ku sa maŋ be efuli kama
be awurashenso.

Javier Pérez de Cuéllar
Durnyaŋ be nwol-kuupo be enimu e sibɛ kumo.

Dimedi kiké nè bu kurwe mo, mobe kumu so be
asheŋ nè mobe kashinteŋ maŋ kɔr eko peye to.

Durnyaŋ be efuli-ana be kɔnɔkɔŋwule (Yunated Neshin) kre nia nna nè bu kpaŋ, n teŋi so, n naŋ kuŋ dimedi kiké be kashinteŋ nè mobe kumu so be asheŋ ere.

Durnyaŋ kiké be keyili-kpra ere to, efuli-ana be kɔnɔkɔŋwule nna sa na nè ku ler efuli jewulebi fane la be kashinteŋ la ekama na peye nna.

La be kashinteŋ la feeyɛ nna.

A la fobe kashinteŋ nna.

Wɔrɔ ania m pin amo. Che to n teŋi amo so n naŋ kuŋ amo n sa fo kumu nè fo bra-ana.

DURNYAI KIKE BE KEYILI KPRA TA
LAIJE DIMEDI KIKE BE KUMU SO BE
ASHYEI NE MOBE KASHINTEI AKPA

ASHEIJFESO

Kepin ne kemaŋkura, dimedi be eyilikpa ne mobe kumu so be ashéj e la mobe kashintej ne eyur-wushi be egbel-tulwase.

Kedo ne kekplaj dimedi be kashintej ere so e naa bra barkone, a duu mféra lubi dimedi be kumu to, n naŋ shi ne durnyaj to dimedi bu kebaa malga yelyela, ebɔreshuŋ, kayenji-yeŋi ne kanye kii ashéj kpakpa so bebolpo kuto.

Ku daga fane awura-shej be mbra ka bee kuŋ dimedi be kashintej n sa maa shi ne eko maa kini mo barkasa nko a nyaj mo.

A daga keteŋi efuli-ana be kakurwe kelepo so.

Yunated Neshin be baasa sa yerda kawol to ta a laŋe baasa be kashintej-kpra ne bumode eyilikpa ne bu tiŋ teŋi bumobe kachena ne kebawoto lela be akpa so.

Efuli-ana ne a wo kɔnɔkoŋwole ere to bɔ ntaj fane baŋ pe abar be nsher to n nya bunyaj ne kemaŋkur kashintej ere to.

Ekama be kepin kashintej ne kumu so be ashéj ere e la demu kpra ne ku been ché to n teŋi ntaj ere

so. Naniere, kumo so.

Durnyaŋ kike be nshɛr gboŋ nna yili dimedi
kikes be kumu so be asheŋ ne kashinteŋ ere.

**Amuso, Kamalga ere to
BEE IJINI FAN€
'GENERAL ASSEMBLY' BEE**

kaŋe ekama fans keyili ne kuwo kawol ere to la amo
ne a beeŋ wɔrɔ anfaani nsa ekama mo ne ewɔ efuli
nna so. Ekama nta n-ya mata durinya kikes be
mmalga yiliso so. Adaga efuli kikes eshuli n sa
kamalga mo ne kuwo kawal ere to nta kumo nki
kapate nsa anye. Nsa ne kamalga ere eluri efuli kikes
nene: epeŋi petekpa, epeŋi-tɔrkpa, banaso, jisaso
kusɔ ne adaga anye kikes ewuro nna ela.

Demu 1

Bu kurwe dimedi kike mobe kumu so, nε mobe, eyilikpa, kesheŋ nε kashintεŋ maŋ kɔr eko peye to. Nyinpela sa dimedi kike lakal nε mfera fane bu chena abarso kelepo so.

Demu 2

Ekama kɔ ekpa ta a laŋs kashintεŋ ere kike nε kumu so be asheŋ nε a wɔ keyili kpra ere to nε nkpieto kike maŋ wɔtɔ ashi yiri, kawol be ndu li, kenyen/keche, ngbar, ebɔrε shuŋ, kumu be kekeni nko lakal ko, efuli so nko kebawɔtɔ be ekpa so, kapitε, kakurwe nko eyilikpa ko be kabaso.

N naŋ tii so, nkpieto kike e sa maŋ wɔtɔ ta a yɔ kumu be kekeni to, demu-ji to, nko efuli nε fo shi be eyilikpa durnyaŋ to nε loŋ be efuli nna suwe kumo kumu a keni kumo kumu so, nko efuli ko e naa keni kumu so ekpa ko so.

Demu 3

Ekama kɔ kashenteeŋ nε mobe efute nε mobe kumu be kekuŋ.

Demu 4

A maŋ daga ne eko e baa wɔ kenyanya nko kanyaj to. Kenyaya, kenya-to ne kenya-fa be ekpa kama so daga ku ju.

Demu 5

A maŋ daga bu ka nyaj eko nko n wɔtɔ mo ebasa to, nko n gberge mo kusoe.

Demu 6

Ekama kɔ kashinteŋ, kaple-kama ne e wɔ ne bu pin fanɛ esa e la mo mbra be ekpa so.

Demu 7

Ekama na la kukonwule nna mbra be ekpa so, a daga ne mbra na e kuŋ ekama ne nkpieto maŋ wɔtɔ.

Demu 8

Ekama kɔ kashinteŋ ne bu yolge mo ashi efuli na be demu-ji akpa ne e ya dɔ kashinteŋ kpra ne mbra yili mo nna so.

Demu 9

Ekama maŋ daga ne bu pe mo jiga-jiga so, nko ne bu tii mo ebu nko n ju mo jiga-jiga so.

Demu 10

Ekama kɔ ekpa ne edemu-ji kpa ne a wɔ amobe amu so, a maa kpis to na ne a mige mo to nene ne jama kikɛ e nu ta a laŋe mobe kashintɛŋ, asheŋ daga so ne kusoe gberge ne baŋ sa mo.

Demu 11

(1) Ekama ne bu fa fo, fo kɔ kashintɛŋ ne fo keni kefa nna, amo bu ji na mbri fo mbra be ekpa so jimaa to ne fo maŋ tiŋ che fo kɔnɔ.

(2) A maŋ daga ne bu fa ekama nkpal kesheŋ ne ku maŋ daga kusoe gberge so ashi efuli na nko efuli-ana kikɛ be mibra so, saŋe ne e wɔrɔ la be kesheŋ na. A maŋ naŋ daga ne bu gberge esa kusoe ne ku baa chɔ kumo ne bu junkpar n sa mo saŋe ne e wɔrɔ loŋ be kesheŋ nna.

Demu 12

A may daga ne fo luri fo barkasa be asheng to jigajigaso, mo dawule, mobe keyale nko mobe keboaya akpa, nko ne fo tige fo barkasa be jilma ne mobe eyilikpa so. Ekama ko kashintey ne mbra na e kuŋ mo ashi baasa be kebaa luri mobe asheng to ne ketige nko nduwe mobe jilma so.

Demu 13

- (1) Ekama ko kashintey ne e baa nite mobe kumu so yelyela n naŋ tiŋ chena mobe efuli so.
- (2) Ekama ko kashintey ne e ler efuli kikes so, ne mobe efuli so gba n naŋ tiŋ m beta m ba mobe efuli so.

Demu 14

- (1) Ekama ko kashintey ne e yo efuli ko so n ya molwe mobe kumu.
- (2) Ne bu fa esa kumobe ekpa so nkpal asheng lubi ne a maa lis efuli na be kumu be kekeni be ekpaso nko asheng ne a bee doo kɔnɔkɔŋwule be mbra na so, le be kashintey may wɔtɔ.

Demu 15

(1) Ekama kɔ kashintεŋ nε e shi efuli ko so.

(2) A maŋ daga kekini eko mobe efuli so be keshi jiga-jiga nko n kini mobe kecherga efuli nε e shi na so.

Demu 16

(1) Benyen nε beche ya bulɔ, bu kɔ kashntεŋ nε bu kil n taŋe kanaŋ nε sheŋ maa kuŋ bumo fane yiri, efuli nε bu shi na so, nko kananε baa bunyaŋ ebɔrε. Bu kɔ kashintεŋ koŋwule ashi kakil to nε kakil gbeŋi so to.

(2) Pɔε nε baasa e kil abar, a daga nε bumo-wura-ana be kenyi kike e baa wɔ kakil na to.

(3) Kanaŋ la ebɔrε so be kesheŋ na n naa la baasa to be katuŋ junkpar po nε a daga nε jamaa nε efuli kike e baa kuŋ kumo.

Demu 17

(1) Ekama kɔ kashintεŋ nε e baa kɔ mobe kumu so be kapitε nko mo nε mo bra-ana.

(2) A may daga kepuni nko m mon eko mobe kapite.

Demu 18

Ekama ko mobe kumu so be mfera be kashintej, lakal ne kanane e bee bonyaq ebore. La be kashintej tii mobe kecherga kanane e bee bonyaq ebore nko mobe yerda, ne mobe kumu so be keshug ebore-shug mo nawule nko mo ne mo bra-ana.

Demu 19

Ekama ko mobe mfera ne kamalga be kashintej. La be kashintej tii kumu so be mfera be kefe ne sheg maa kuŋ mo, e naa ko mobe kashintej ne e fin, n nya nko n sa kebɔaya ne lakal ekpa kike so ne mbarga kike may wɔto.

Demu 20

(1) Ekama ko mobe kashintej ne e ba wo kagbene-wushi be nshər to.

(2) Bu maa nyaq eko a wɔto nshər ko to.

Demu 21

(1) Ekama kɔ kashinteŋ ne e baa wɔ efuli so be awura-sheŋ to mo gbagba nko ne bu lara ba sa yelyela so ne bu yili bumo be ntilemu.

(2) Ekama kɔ kashinteŋ ne eji mobe efuli so be kusɔnɛ ku la ekama peyɛ be tunɔ kananɛ eko gba beeŋ ji kumobe tunɔ nna.

(3) Baasa be aparsheŋ a daga a ka la awura-sheŋ be egbel tulwase la be aparsheŋ daga ne a shi saŋɛ saŋɛ be kɔnkɔŋ be kele kashinteŋ be ekpa so n naa la ekama be kesheŋ ne baa le kɔnkɔŋ nna kegbalanto nko kumo ne ku be kɔnkɔŋ be kele be mbra so.

Demu 22

Fo kama ne fo wɔ baasa to, fo kɔ kashinteŋ ne baasa e kuŋ fo, a daga ne fobe efuli so ne efuli-ana kike ka pɛ abar be kasher to, efuli-ana be keblase to ne amobe kapite be albarka to ne fo nya eyilikpa ne naŋkur ne ku daga fo dimedi ne dankare be ekpa so.

Demu 23

(1) Ekama kɔ kashinteŋ ne e shuŋ kushuŋ, ne e fin

mobe kumuso be kepar be Kushuŋ n naŋ shuŋ kushuŋ mbra be ekpa so n naŋ kuŋ mobe kumu ashi ketase fuloŋ to.

(2) Ekama kɔ kashinteŋ ne bu ka mo kakɔka koŋwule ne kushuŋ koŋwule ne nkpieto kike maŋ woto.

(3) Ekama kɔ kashinteŋ ne e ji mobe kushuŋ be tunɔ, mo nawule nko mo ne mobe keyale ne e naa wo kebawoto ne ku daga dimedi, n naŋ fin kecheto ko ne ku daga ashi baasa kuto.

(4) Ekama kɔ kashinteŋ ne e baa wo beshumpo be kɔnɔkooŋwule to ne bu baa kuŋ mobe aparshenj.

Demu 24

Ekama kɔ kashinteŋ ne e wushi ashi mobe kushuŋ akpa ne mobe ketase fuloŋ to, kushuŋ na be jemanɛ e sa maŋ pɔɔ eshumpo na so ne e naŋ nu ebel ashi saŋe saŋe be ewushi ne ku kɔ kakɔka.

Demu 25

(1) Ekama kɔ kashinteŋ ne e ba wo kebawoto lela to, mo ne mobe keyale, ta alaŋe eyur be alemfia, ajibi-ji

so, aso-buuso, kowu chena so to ne kuso kama ne ku la jamaa peye, e naa ko kashinteŋ ne e kuŋ mobe kumu saŋe ne e maŋ naa wo kushuŋ to, ne e ka wo kulo to, ne kekulwu to, ne kenimu to nko kebawoto ko ne ku maŋ duli mo.

(2) Kenio to ne kebia to, kike daga kekeni so nene n naŋ daga kechs to. Mbia ne bu kurwe kakil to nko kejipo to daga kakuŋ koŋwule.

Demu 26

(1) Ekama ko kashinteŋ ne e nya kebala ne kebii. Kebala ne kebii daga ne bekekarsa na e nya kumo yelyelya. Kebala ne kebii kekarso beeŋ ba la boshine. A daga ekama ka nya eno to ne broni be ashuŋ be kebala ne kebii; benimu male be kebala ne kebii male daga ne ku be kenyi so.

(2) Kebala ne kebii beeŋ lis dimedi be eyur kudu-anyo kike, n naŋ woto eleŋ to, jilma ta a laŋe dimedi be kashinteŋ ne mobe kumu so be asheŋ kpra ere. Ku beeŋ teŋi kenu-n-sa-abar so, kanyiti ne kenakpa efuli-ana to, yiri nko ebore be beshumpo be ntunso-ana to, n naŋ teŋi. Durnyaŋ be efuliana be koŋkoŋwule be kebawoto kike ne kaŋbene wushi e baa woto.

(2) Benawura-ana kɔ kashinteŋ nε ekpa nε bu lara kebala nε kebii be ekpa nε ku daga bumobe mbia.

(3) Benawura-ana kɔ kashinteŋ nε ekpa nε bu lara kebala nε kebii be ekpa nε ku daga bumobe mbia.

Demu 27

(1) Ekama kɔ kashinteŋ mobe kumu so nε e tiŋ wɔrɔ mobe baasa be adankaresheŋ n naŋ tiŋ ji adankare be asɔ lɔŋe so nε kabre be kache be kinishi buwi be kenyi be tunɔ.

(2) Ekama kɔ kashinteŋ nε ekpa nε e kuŋ mobe kumu so nε kebeleŋ be kushuŋ.

Demu 28

A daga nε ekama e nya dimedi nε efuli-ana kikɛ be kebawɔtɔ, nε kashinteŋ nε kumu so be asheŋ nε a wo keyili kpra ere to e kurwe ebi lela.

Demu 29

(1) Ekama kɔ mobe kushuŋ baasa to, bumo to ne e bee kii esa lela.

(2) Ne esa bee bo mobe kashinteŋ ne kumu so be ashεŋ so a daga ne e baa de mbra so, saŋε na so e maan̄ tɔr mo barkasa ko be geshi to, loŋ e beeŋ wɔrɔ kusɔnε ku daga ne ashεŋ e be abar so nene ne ye-ne-n-ye be kebawɔtɔ e nya edesekpa baasa to.

(3) Kashinteŋ ne kumu so be ashεŋ ere maŋ daga ku wɔrɔ amo m foe ekpa kananε durnyaŋ be efuli-ana be kɔnɔkoŋwule yili kumo nna.

Demu 30

Sheŋ maŋ wɔ kawol ere to a ɿini fane efuli ko pkeleŋ, baasa nko esa ko dawule peye nna, amoso eko maŋ kɔ ekpa ne e wɔrɔ kesheŋ ko ne ku beeŋ jija kashinteŋ ne kumu so be ashεŋ ne a wɔ kawol ere to.